

CEMEVLERİ VE CEMEVLERİNİN DİNİ VE TOPLUMSAL FONKSİYONLARI

Erdal YILDIRIM*

CEMEVİ AND RELIGIOUS AND SOCIAL FUNCTIONS OF CEMEVI'S

Öz

İçerisinde topluca ibadet edilen, herhangi bir yerde veya kutsal kabul edilen bir yerde yapılmış yapı şeklinde tanımlanabilen mabed ya da kutsal yer, her şeyden önce herhangi bir toplum, ya orada ayin yaptığı ya da oraya yöneldiği için kutsal kabul edildiğinden, burası diğer yerlerden hem fiziki hem de değer olarak ayrılmış/belirlenmiş yerdir. Kutsal yerler, toplumun dini hayatının merkezi sayılan, insan hayatına yön veren, ona anlam kazandıran, ilahi âlemlerle dünyevi âlemin kesiştiği, Tanrı ile insanın bir nevi buluştuğu ve kişinin kendisini ilahi huzurda hissettiği, toplumda birlik ve beraberliğin sağlandığı ve de dini kimliğin muhafaza edildiği yerlerdir. Kişinin dini ne olursa olsun, insan tabiatı böyle yerlere ihtiyaç duymuş ve kutsal duygusu başlangıçtan beri insan tecrübesinin bir parçası olagelmıştır. Yukarıda belirttiğimiz gibi gerek insan tabiatının kutsal yerlere olan ihtiyacı ve gerekse toplumsal koşullar Alevi topluluğunun cemevlerini inşa etmesine yol açmıştır. Bir alan çalışması olan bu makale, Alevilerin kutsal olarak kabul ettikleri cemevleri ve temel ritüelleri olan cemlerin dini ve sosyal fonksiyonlarını konu edinmektedir.

Anahtar kelimeler: Kutsal yer, Aleviler, Cemevi, Cemevinin sosyal fonksiyonları

Abstract

Temple or holy place which can be defined as a building that is built in a holy area or a place that all people worship in it all together is a departed /defined place from other places both physical and value as it is accepted that a community either makes a ceremony or head towards there. Holy places are places that is accepted a center of religious life, rotates human life, make it meaningful, intersect holy world and worldly world, a kind of human and god meeting and people have feeling of peace, maintain a unity and a cooperation and religious identity's protection place. Whatever the person's religion is, the

* Yrd. Doç. Dr., Tunceli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü,
erdalyildirim@tunceli.edu.tr

nature of human needs these places, and it is accepted from the beginning that the feeling of holiness is a part of human experience. As we told in the above, it can be said both the need of holy places of human being and social conditionals raise to build cemevi by Alevi people. This article which is a field work includes cemevi's social functions that are accepted holy by Alevis. The purpose of study is revealing what is cemevi for Alevi people what are the functions of a cemevi which is accepted as holy and religious ceremonies are done by Alevi.

Keywords: Holy place, Alevi people, Cemevi, religious and social functions of Cemevi's

Giriş

Tarihsel süreçte insanların tanrı ya da tanrıların emrettiklerine inandıkları ritüelleri yerine getirmek için toplu olarak ibadet ettikleri mekânlar söz konusu olmuştur. Bu mekânların bazıları cami gibi önemli mimari özellikler kazanırken, bazıları ise cemevi gibi hiçbir mimari özellik kazanmadan günümüze kadar ulaşmıştır. Günümüzde özellikle şehirlerde yaşayan Alevi topluluk üyelerinin dini ihtiyaçlarının karşılanabilmesi, sosyo-kültürel değerlerinin yaşatılması suretiyle kimlik ve değerlerinin korunması ve kente entegrasyonlarının sağlanması gibi amaçlara hizmet eden cemevleri, eskiden genellikle bağımsız mekânlar olmayıp, bir konutun en geniş ve anlamlı bölümleri şeklinde inşa edilmiştir. Öyle ki, Alevilerin kente yoğun olarak göç etmeden önceki cemevi olarak kullandıkları mekânlar daha çok, köyde dede var ise dedenin evinin en büyük odası, dedesiz köylerde ise, rehber olarak seçilen kişinin evinin en büyük odası olarak tasarlanmıştır.

Alevi topluluklar arasında “Kırklar Cemi, Kırklar Meydanı, Meydan Evi, İbadet Meydanı, Erenler Meydanı (Birge, 1991:198), Cem Ayini, Cem Erkanı, Cem Bezmi, Cem Töreni, Musahip Evi, Alicem Evi ve Hak Meydanı (Eröz, 1990:109)” gibi adlarla ifade edilen cem, sözlükte “toplamak, bir araya getirmek, dikkat ve iradeyi bir noktaya teksif etmek, toplama, toplanma, bir araya gelme, getirilme, birleştirme, bir olma, biriktirme, topluluk, kalabalık, birlik, parçaların bir araya gelişi (Akalm, 2009:356) manalarına gelmektedir.

Sözlükte yukarıdaki belirttiğimiz anlamlara gelen cem, tasavvufta bir hal olup fark veya tefrika ile birlikte kullanılır. Buna göre, her şeyi Allah'tan bilerek halkı yok, Halık'ı var görme hali olarak tanımlanmaktadır. Öncesiz (kadim) ile sonradan olan (hadis) arasındaki ayrılığın ortadan kalkmasıdır. Zira cem halindeyken ruh basireti Allah'ın zat cemalini müşahedeye doğru çekilir. Ruh ilahi güzelliği seyre dalınca zat-ı ilahi

nurunun galebesi karşısında eşyayı birbirinden ayıran aklın nuru söner, böylece hakkın ortaya çıkması ve batılın kaybolması sebebiyle kadim (Allah) ile hadis (mahlûk) arasındaki fark ortadan kalkar ki bu hale cem denir. Daha sonra zatın yüzüne izzet perdesi çekilip ruhun zattan uzaklaşarak halk âlemine dönmesi ve kadim ile hadis arasındaki ayırımın yeniden belirmesiyle tefrika hali meydana gelir. Cem'in en yukarı derecesi, cem'ul cem'dir. Cem'ul cem bütün varlık ve yaratıkları Hakk'la görerek, birinin varlığını diğerine engel olmadan, kesrette vahdeti, vahdette kesreti müşahade etmektir (Yılmaz, 1994:233).

Alevilerin kutsal toplanma yeri olarak ifade edilebilecek cem evleri gerek sosyo-kültürel ve gerekse siyasi nedenlerden dolayı tüzel kişilik kazanmadan ancak, her zaman Alevilerin toplumsal dokusundaki önemini sürekli olarak koruyan, kültürel ve inançsal anlamda hizmet sunan bir mekân olarak var olmuştur.

Günümüz Alevîliğinin en önemli dînî ritüellerinin başında cem ayini gelmektedir. “Âyin-i cem, ayn-el cem, Âyn-ül- cem” gibi adlarla da isimlendirilen (Keskin, 2004:197; Keskin, 2009: 147) cem, belirli bir zamanı olmamakla birlikte genellikle kış geceleri perşembe akşamları dedelerin ya da babaların önderliğinde kadın ve erkeklerin birlikte icra ettikleri ritüelin adıdır. Düşkünlerin törene alınmadığı Cemevi ya da cem odasında bir araya gelen cemaat, halka halinde yüz yüze bakacak biçimde oturur. Bağlama eşliğinde zakir tarafından Hz. Muhammet, Hz. Ali, Ehlibeyt, On İki İmam ve Kerbela üzerine deyişler, mersiyeler, dualar okunur; halka namazı adı verilen tek ya da iki rekatlık namaz secde edilir; kadınlı erkekli semah dönülür, on iki hizmet yerine getirilir, kurban tığlanır ve lokma dağıtılır.

Çalışmanın amacı, cemevlerinin ve temel ritüelleri olan cemlerin günümüzde Aleviler için ne anlam ifade ettiğini ve ne gibi toplumsal fonksiyonlar icra ettiğini ortaya koymaktır. Bu amaçla Tunceli ve Elazığ illerinde bulunan cemevlerinde görev yapan dedelerle mülakatlar yapılmış ve buralarda yürütülen dini/sosyo-kültürel faaliyetler gözlemlenmiştir.

1. Cemevi'nin Tarihsel Gelişimi

Cem ayinin ilk olarak nerede, nasıl başladığı, tarihsel ve kültürel boyutlarıyla nereye dayandırıldığı tartışılmaktadır. Cem ayinin kaynağının bulunması, cem ayini hakkında yapılan tartışmaların son

bulacağı anlamına gelebileceği gibi daha objektif ve sistemli bir değerlendirmenin yapılabilmesini de mümkün kılacaktır.

Gerek konunun gerekse cemevlerinin anlaşılabilmesi ve zihinlerde oluşan karışıklığın giderilmesi için İslam'ın ilk yıllarında toplum tarafından kullanılan mescit ve cami kavramlarının izah edilmesi gerekmektedir. Yani Mescit ve camii kelimelerini anlamamız, cemevlerini anlamamıza kolaylık sağlayacaktır. Mescit Arapça anlamıyla secde etmek, eğilmek, saygı göstermek, baş eğmek, alını yere koymak, övgüde bulunma anlamına gelmektedir (DİA, 1993:46). Sücüd kelimesinin ismi mekân sığınsından meydana gelen mescid kelimesi, secde edilen yer-mekân anlamına gelmektedir. Çoğulu ise “mesâcid” dir. Kur'an-ı Kerim'de, hadislerde ve ilk İslam kaynaklarında camii kelimesi pek kullanılmaz. Bunun yerine “mescit” kelimesi kullanılmaktadır. Taberani'de geçen bir hadise göre “el Mescidü'l Cami” tabiri bizzat Hz. Peygamber tarafından kullanıldığı haber verilmekte ise de bu tabirin tabii döneminde kesin olarak kullanıldığı belirtilmektedir. Hicri IV.(X) Yüzyılın başlarında cami kelimesinin tek başına kullanılmaya başlandığı, içinde Cuma namazı kılınan ve hatibin hutbe okuması için minber bulunan mescidler cami, minberi bulunmayan yani Cuma namazı kılınmayan küçük mabetler ise sadece mescid olarak anılır olmuştur. İslam'ın ilk yıllarından sonra cumaların kılındığı büyük mescitler için cami kelimesinin kullanıldığını görüyoruz. Tarihte mescitler, ibadetin yanında, eğitim-öğretimin, sosyo-kültürel ve siyasal vb. faaliyetlerin yapıldığı bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. İslam'ın ilk devirlerindeki mescitlerin, dini, siyasal ve içtimai birçok görevleri vardır. Özellikle Hz. Peygamber ve ilk halifeler döneminde camiler, dünyevi ve uhrevi problemlerin çözüldüğü mekânlar olarak önemli görevler icra etmişlerdir (DİA, 1993:51-52).

İslam'ın ilk yıllarında Müslümanlar için genel olarak yukarıda belirttiğimiz fonksiyonları yerine getiren mekânlar olan mescitler, görüştüğümüz dedelere göre, daha sonraki dönemlerde ve özellikle de Emeviler döneminde asli fonksiyonlarından uzaklaştırılıp tamamen siyasal amaçlar için kullanılan yapılar haline getirilmiştir. Katilmeclar, Ehl-i Beyt taraftarlarının mescitlerden kopuş ve içe kapanış sürecini Hz. Ali'nin öldürülmesinden sonra başladığını ifade etmişlerdir. Onlara göre, Emeviler döneminde Muaviye Cuma hutbelerinde Hz. Ali'ye sövülmesi ve lanet okunması için valilere talip göndermiştir. Bu hutbelere rahatsızlık duyan Ehl-i Beyt taraftarları ise, hutbeleri dinlemiyorlardı. Emeviler, hutbeleri namazdan önceye alarak insanları bu uygulamaya katılmaya zorluyorlardı. İşte bu haleti ruhiye içinde, Ehl-i Beyt

tarafatları resmi ideolojinin hâkim olduğu mescitlere gitmemeye başlamışlardır.¹

Alevi dedeler ilk cemevinin İslam'ın ilk yıllarında bulunduğunu iddia etmektedir. Hz. Muhammed Mekke'de İslamiyet'i tebliğe başladığı zaman Mekke müşriklerinin kendisine büyük bir tepki gösterdiğini, bunun üzerine gerek Hz. Peygamberin gerekse ilk Müslümanların yapılan baskı ve hakaretler karşısında evlerinde gizlice ibadet ettiklerini ifade etmişlerdir. Hz. Peygamber, İslami cemaati yönetmek ve ibadetleri eda etmek için Dar-ün Nedve denilen cemaat evini karargâh olarak kullanmıştır ki, bu cemaat evi gizli bir cemevi vazifesi görmektedir. Daha sonraları Mescid-i Nebevi denecek olan bu külliye ilk kurulmuş olan cemeviden başka bir şey değildir. Gerçekten de İslam'ın ilk yıllarında Mekkelilerin giderek artan baskı ve zulümleri sonucu, Hz. Muhammed ve beraberindeki Müslümanların Kabe önünde namaz kılmaları yasaklandığında Hz. Peygamber ashaptan Erkam'ın evinde namaz ve ibadetini yapmaktaydı (Hamidullah, 1992:54).

1358 yılında yazılan Elvan Çelebi'ye ait Menakıbu'l Kudsiyye fi Menasibi'l- Ünsiyye adlı eserde Baba İlyas-ı Horasani anlatılırken onun pirinin Dede Garkın olduğu ve bir Şamana benzetilen Dede Garkın'ın da 400 halifesi ile 40 gün cem yaptıkları, paymaçan durdukları bilgisine ulaşılan ve 1200'lü yıllarda Anadolu'da yapıldığı anlaşılan cem ayininin tarihsel kaynağı hakkında değişik rivayetler ileri sürülmektedir. Birinci rivayete göre, cem törenleri Hz. Muhammed'in Miraçtan döndükten sonra kırklar adı verilen bir meclisi ziyaret etmesi ve orada bulunan kişilerle olan konuşmalarına dayanır ve her cem erkânı bu olayın hatırlanması, canlandırılması, ruhsal olarak yeniden yaşanması, sembolize edilmesidir (Çınar, 2007:108). Alevilerin büyük bir kısmı cem ayininin ilk olarak burada yapıldığını iddia ederler. İkinci rivayete göre, İslamiyetten önce Türklerin kadınli erkekli toplantılar yaparak buralarda içki içip eğlenmeleri, çalgılar çalıp sema etmelerine dayanmaktadır. Buna göre Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra bu adetlerini terk etmeyerek onları İslami bir kılığa sokarak cem ayinine dayanak yapmışlardır (Üzüm,2007:149). Alevilerin Kur'an-ı Kerim'deki İnsan Süresinin 21. ayetindeki "Sekahum rabbuhum şaraben tahura" (Rab'leri onlara gayet temiz şarap içirmiştir) ifadesine dayandırarak "Sekahum Sırrı" olarak isimlendirilen bu âdetin (Özmen, 2010:122). eski Türklerin içki alışkanlığının ve eski Türk töresine dayanan içki toplantılarının Kur'an da delil arama, adetlerinin kaynağını İslamiyet'te bulmaya çalışmalarının

¹ Mayil Mayiloğlu, 1953 Ovacık doğumlu, Lise mezunu

sonucu olduğu söylenebilir. Üçüncü rivayete göre, Bektaşilikteki bu içkili çalgılı törenlerin binlerce yıl önce Anadolu’da üzüm toplama döneminde uygulanan “Dionyos” ayinlerinden esinlenerek ortaya çıktığıdır. Bu görüşe göre cem ayini, Antik Anadolu kült ve kültüründen esinlenerek/etkilenecek günümüze kadar devam eden bir erkândır. Dördüncü rivayete göre de cem, Yakutlarda Isı-ah denilen bir ayine dayanmaktadır. Bir Şamanın yönetiminde gerçekleştirilen bu ayinlerde topluca kımız içilir, kadın- erkek bir yerde toplanarak birbirlerinin ellerinden tutup daire meydana getirilir ve “hu hu” diyerek raks edilirdi. Beşinci rivayette, İran’da hüküm süren Pişdadiyan sülalesinin dördüncü ve en büyük hükümdarı olan Cem veya Cemşid’e dayandırılan görüştür. Buna göre asıl adı Cem olan bu kişiye “ışık” anlamına gelen “şid” kelimesi sonradan ilave edilmiş ve bu kişi ilk defa içki meclisi kurarak bezmi icat ettiği için bezm (meclis-eğlence) ona izafe edilmiş ve Farsça olan “Bezm-i Cem (Cem Meclisi)” tamlaması bu şekilde ortaya çıkmıştır. Cem kelimesinin taşıdığı mana dolayısıyla “hükümdar meclisi, sultan meclisi” anlamını da içine alır. Bunun sonucu olarak her türlü içki meclisine “Bezm-i Cem” veya kısaca “Bezm” denilmiştir. Bezm-i Cem’e “Ayin-i Cem, Bezm-i Nuşanuş, Bezm-i Cihan, Bezm-i Has, Bezm-i Muhabbet Bezm-i Safa, Bezm-i Vuslat Bezm-i Mey, Bezm-i İşret, Meclis-i Cem” gibi adlar da verilmiştir (Eyüboğlu, 1997:43). Altıncı rivayet, Hacı Bektaş-ı Veli’nin sohbetlerinde bütün muhiplerin biraya toplanıp Kur’an ve şiirler okuyup, zikirler yapmasının ilk cem törenlerinin temeli olduğu iddiasıdır. Yedinci rivayet ise, ilk cem törenlerinin İmam Cafer- i Sadık tarafından yapıldığı ve bugün yapılan cemin de bunun devamı olduğu görüşüdür (Zelyut, 2002:293).

İşte Aleviler yukarıda anlatılan bu rivayetlerden yola çıkarak Cem yapmak için Cemevi denilen mekânı meydana getirmişlerdir. Bazı Aleviler cemevini tarihte ilk mescit olan Hz. Peygamberin Medine’ye girerken Kuba’da dört gün konakladığı, iktidar sorunlarının tartışıldığı, gösterilerin yapıldığı, ticari müzakerelerin yapıldığı, savaşta yaralı olanların tedavi edildikleri, kervanların konakladıkları, siyasi ve ticari ilişkilerin yürütüldüğü Mescid-i Takva’ya benzetmektedirler.² Gerçekten de Peygamber döneminde yapılan bu mescit, Müslümanların günde beş vakit buldukları ve birlikte ibadet ettikleri, Müslümanlarla ilgili kararların alındığı, insanların şikâyetlerinin burada dinlenip çözüme kavuşturulduğu, diplomatik münasebetlerin sürdürüldüğü, dışarıdan gelen elçilerin kabul edildiği, hukuki meselelerin çözüme kavuşturulduğu, sosyal bütünlüğün sağlandığı, edebi yarışmaların yapıldığı, hastane ve

² Vahit Er, 1945 Elazığ doğumlu, ortaokul mezunu

hapishane görevinin gördüğü, ihtiyaç sahiplerine yardımların yapıldığı, eğitim faaliyetlerinin yapıldığı, ganimetlerin dağıtıldığı ve çeşitli bayram eğlencelerinin yapıldığı mekân olmuştur (Güç, 1995:246). Daha sonraları, Müslümanların sayısı çoğaldıkça mescit, bütün bu çalışmalar için yetersiz kalmış, her bir iş için ayrı ayrı binalar kurulmuştur.

Cem evlerinin İslamiyet'in ilk yıllarındaki mescitlere benzediğini, işlevsel benzerlikler olduğunu belirtenler Kur'an-ı Kerim'de herhangi bir ibadethanenin somut bir şekilde tarifinin yapıp, isim verilmediğini ifade etmişlerdir. İslam dünyasının Hz. Muhammed sonrasında halifelik konusunda ikiye bölündüğünü, Emevilerin kendinden olmayanlara yaşama şansı tanımadığını, Hz. Ali'nin öldürülmesi ve daha sonra da hakkında lanetlenmesi ile ilgili hutbe okunması ile Kerbela olayı ile birlikte bu ayrışmanın derinleşmesi sonucunda Alevi İslam inancındaki Müslümanların evlerine kapandığını ve ibadethane olarak da kendi evlerini kullanmaya başladıklarını ifade etmektedirler.³

Tunceli yöresi Alevileri, bir dinin iki mabedinin olamayacağı eleştirilerine cevap verirken, Hz. Peygamber döneminde caminin olmadığını, Kur'an-ı Kerimde de Müslümanların ibadet yerlerinin mescit olarak geçtiğini dolayısıyla da cemevlerinin buna aykırı olmayacağını ileri sürmektedirler. Bu görüş ileri sürülürken de, nasıl ki Hıristiyanlıkta "Ortodoks Kilisesi, Protestan Kilisesi, Katolik Kilisesi" varsa bizde de "Sünni Mescidi", "Alevi Mescidi" gibi isimlendirmelerin olabileceği ifade edilmiştir. Dedelere göre cem evlerinin statüsü konusunda yapılması gereken en pratik çözüm yasalardaki cami kelimesinin kullanım dışı bırakılarak yerine mescit kelimesinin kullanıma sokulmasıdır. Onlara göre, özellikle Emeviler döneminde camiler Alevilere hakaretler edilen mekânlar olmalarından dolayı Alevilerin bilinçaltılarında cami kelimesine karşı hep bir güvensizlik, kabullenemezlik olması, bu kelimenin kullanılması iki topluluk arasında ayrılıkları derinleştireceğinden bunun kaldırılıp yerine mescit kelimesinin kullanılması gerektiği ifade edilmiştir. Eğer mescit kelimesinin kullanımı yasal statüye kavuşturulursa Tunceli cemevinin tabelasını aynı gün "Alevi mescidi" olarak değiştirebileceklerini ifade etmişlerdir.⁴

Alevilerin üzerinde en çok durdukları konulardan bir tanesi de cemevlerinin bir statüye kavuşturulmaması neticesinde ibadethanesiz kalan Alevilerin özellikle de Alevi gençliğinin aşırı sol grupların veya değişik ideolojilerin etki alanlarına girmeleridir. Onlara göre, Aleviliği,

³ Zeynel Çağlayan, 1951 Pertek doğumlu, İlkokul mezunu

⁴ Ali Ekber Yurt, 1976 Hozat doğumlu, Üniversite mezunu

İslam dışı göstermek isteyen gruplar vardır ve bunlar çok etkili bir şekilde çalışmaktadırlar. Türkiye’de Aleviliği bir azınlık dini gibi görmek isteyen yabancılarla İslam dışı göstermekten başka gayesi olmayan aslında ateist grupların ittifakı Aleviler için büyük bir tehlike arz etmektedir. Dolayısıyla da camilere gitmeyen Aleviler cemevlerinin de ibadethane olarak kabul edilip bir statüye kavuşturulmazsa dinsiz bir gençliğin ortaya çıkacağı endişesini dile getirilmiştir.⁵

Alevi dedelerinin bu isteklerine karşılık Sünniler de, cemevi geleneğinin geçmişte olmadığını, Aleviliğin çeşitli sebeplerinden dolayı ortaya çıkan örgütsel yeni bir kurum olduğunu, dergah ve tekkelerde bu on iki hizmetin yapıldığını dolayısıyla da cemevinin caminin karşılığının olmadığını, geçmişteki dergah ve tekkelerin bir benzerinin olduğunu iddia etmektedirler. Özellikle Cumhuriyet döneminde tekke ve zaviyelerin kapatılması ve büyük şehirlerde yaşayan Alevi vatandaşların dini erkânlarını yapma istekleri cemevi kavramının çıkmasına sebep olmuştur. Hukuki sebeplerden dolayı da bugün Aleviler vakıf ve dernek bünyesinde faaliyetlerini sürdürmekte, cem ayinlerini vb. hizmetlerini burada yapmaktadırlar. Ayrıca Alevilerin “cemevlerinde namaz kılmadıklarını, namaz ibadetinden farklı olarak “niyaz” ettiklerini” belirtmeleri niyazın namazın alternatifi değil, belki ondan sonra ibadeti süsleyen bir unsur olduğu eleştirilerini de beraberinde getirmiştir. Bu konuda Aleviler arasında da görüş ayrılıklarının olduğunu belirtmek gerekir. Dede Baba Bedri Noyan’ın bazı Alevi grupların, ibadet yeri olarak camiye karşılık cem evlerinin açılmasını talep etmelerini nasıl karşıladığı şeklindeki soruya: “cem evi niyaz yeridir. İbadet yeri değildir. Bu nedenle, camiye temsil edebilecek olan bir cem evine karşayım”(Türkdoğan, 1994, 9) şeklinde cevap vermesi dikkat çekicidir.

Cemevlerinin ibadethane olarak kabul edilmesi yönünde yapılan değerlendirmelere karşı en önemli itiraz; Alevilerin Sünnilerden kategorik olarak farklı bir ibadet tarzlarının olduğu algısının yaratacağı etkiyle bir dinin, yani İslam’ın içinde "iki mabet" oluşması anlamına geleceği, bu yeni isimlendirmenin ve ibadethanelerin farklılaştırılmasının da zaman içinde bir dinin ikiye ayrılmasına, Müslümanların iki din mensubu şeklinde bölünmesine zemin hazırlayacağı düşüncesidir. Bu görüş, iki farklı mabedin, iki farklı dini ima edeceği, ancak mabedin ortak olması halinde birden fazla mezhebin mümkün olacağını, bunun da meşru ve din içindeki çoğulculuğun bir gereği ve tezahürü olacağı, bu anlamda da toplulukların İslam’ı değişik yorumlamaları ve bu yorumlar arasındaki

⁵ Ali Ekber Yurt, 1976 Hozat doğumlu, Üniversite mezunu

farklılığın ibadethane ve pratiklere yansımaları normal kabul edenlerce dile getirilmektedir. Bunun için de Alevilerin cemevlerine ibadethane demeksizin dernek ve vakıflarına imkan tanımak ve kamu düzenini bozmadıkça bu kurumlara yerel yönetimlerin yardımcı olması, mevzuatta doğacak sıkıntıları aşmak üzere ilgili kanuna “bir inanç ve erkan merkezi olarak değerlendirilen cemevleri de kanunlarda ibadethanelere tanınan bütün imkanlardan yararlanır veya cemevlerine de aynı imkanlar sağlanır” şeklinde bir düzenleme yapılması önerilmektedir.

Diğer taraftan cem evinin bir ibadethane olarak kabul edilmesinin Alevilere ne getirip ne götürüleceği tezlerinin iyi düşünülmesi gerektiği ve bu fikri ortaya atanların tek mabet fikrinde şüphe meydana getirerek, Aleviler camiye gitmez tezini güçlendirerek din birliğini zayıflatmak, dini bir mabet olarak kabul ettirmek, din ve vicdan hürriyeti gölgesi altında illegal örgüt merkezi oluşturmak, kırsal kesimden şehirlere Alevi vatandaşların Alevilik adıyla daha kolay toplanabilecekleri düşünülerek; siyasi taraftar olarak bulundurabilecek daha masum ve tabii mekânlar elde etmek, şehirlerde ekonomik ve sosyal baskılara karşılaşılan Alevi kökeni yurttaşların topluma entegreolmasını engellemek, ayrı kimlik ihdas ederek siyasi, ticari potansiyel güç merkezleri oluşturmak, şehirlerde kaybolan Alevi giyim, kuşam, yemek, oyun, türkü gibi mahalli ve folklorik değerleri muhafaza etmek, Alevi kimliğini muhafaza ederek köyde ödenmeye devam eden “Dede hakkı” adlı tarikat vergisini şehirde de toplanabilir hale getirmek gibi sonuçlarını da doğuracağını akılda tutarak hareket etmek gerektiğini ifade etmektedirler (Sofuoğlu-İlhan,2005:125-128). Yapılan bir alan araştırmasında Sünni yaklaşıma benzer eleştiriler Alevi bireylerden de geldiği görülmektedir. Buna göre bir takım çevrelerin cem evlerini camilerin bir alternatifi olarak sunmak suretiyle, Sünniler ile Alevi-Bektaşiler arasındaki farklılıkları ön plana çıkararak, bunlardan nemalanmak gayretlerine giriştiklerine, cem evlerinin siyasi faaliyetlerin dışında tutulması ve özellikle de bir takım örgüt mensuplarının mekânı haline getirilmemesi gerektiği vurgusunun yapıldığı belirtilmektedir (Keskin, 2009:222).

Cemevlerine ibadethane statüsü verilirse bunun İslam’ı ve Müslümanları böleceği korkusu ve iddiası da çok geçerli bir argüman olarak görünmemektedir. Birincisi, bir dinde çoğulculuk, o dinin yaşama şansını artıracak, çünkü bireylerin önündeki tercih yelpazesinin genişlemesi, söz konusu dine her eğilim ve ihtiyaca cevap verme gücü kazandırdığı, ikincisi, dini çizgi ve gruplar arasındaki rekabetin onların her anlamda kendini geliştirmesini ve bağlılarına daha iyi muamele etmesini sağlayabileceği, üçüncüsü de genel olarak özgürlük, özel olarak da din

özgürlüğü bir dinin bölünmesi endişesi ve korkusundan daha önemli ve daha önce gelen bir değer olduğu düşüncesi bunun geçerli bir tez olamayacağını düşündürmesidir. Özgür olmayanın, gerçek anlamda ve kıymet taşıyacak şekilde bir inanan olamayacağı gibi, her inananın veya inanan grubun kendi din özgürlüğünü koruması başkalarının din özgürlüğünü koruma konusunda hassas olmasına bağlıdır (Yayla, 2012:12). Diğer taraftan Alevilerin sık sık dile getirdikleri “devlet neden camilere yardım yapıyor” argümanı da sağlıklı bir değerlendirme olarak görünmemektedir. Şöyle ki, devlet kurumu olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın devlet bütçesinden kaynak alması son derece doğal bir durumdur. Çünkü hemen hemen bütün Batılı ülkelerde Kilise, özerk bir kurum olarak örgütlendiği ülkelerde bile, devletten mali yardım almaktadır. Bunun gerekçesi devletin temel özgürlükleri gerçekleştirmek üzere altyapı hizmetlerine kaynak ayırma durumunda olmasıdır. Yani tam laik bir ülkede de, dini kurumlar devletten yardım talebinde bulunabilirler. Bunda herhangi bir sakınca yoktur. Devlet, seyahat ve ulaşım özgürlüğünü sağlamak için nasıl yol yapmak ve ulaşım imkânlarını geliştirmek zorunda ise, din özgürlüğünü de sağlamak için bunun altyapısal gerekliliklere kavuşturulmasına yardım etmek zorundadır (Canatan, 1997:22).

Her iki tarafın genel olarak düşüncesi bu meyardadır. Kanaatimizce probleme çözüm bulma adına cemin inançsal bir ibadet mi kültürel bir gelenek mi olduğu üzerinden teolojik tartışmalara girmek yerine toplumun sosyolojik realitelerine bakmanın daha doğru olacağı inancındayız. Sünnilerin ileri sürdükleri en önemli argümanlarından olan “geçmişte cemevlerinin olmadığı” tezi sosyolojik ve tarihsel açıdan bir değer taşımadığı ortadadır. Çünkü tarihte bir ara bugünkü haliyle camilerin ve mezheplerin(Sarıkaya, 2011:15-16) olmadığı da bilinmektedir. Yine, İslam'da ibadet sadece mescide veya camiye bağlı olmayıp evde, çarşı-pazarda, işyerlerinde, yeryüzünün herhangi bir yerinde yapılabilmektedir Bu konuda özellikle Hz. Peygamberin: “ bana yeryüzünün her tarafı mescid ve temiz kılındı”(Buhari, Salat:56) hadisi İslam'ın Allah'ı anmak için bir yön tayinine veya bir mekanın ibadet için tahsis edilmesi indergemeciliğine karşı oluşunu göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca mescid kelimesinin “ibadet edilen her yer” diye tanımlanması da (Manzur, 1990:204) bu görüşü desteklemektedir. Böyle bakıldığında içinde zikir halkalarının çevrildiği, Allah'ın adının anıldığı, Peygambere ve O'nun Ehl-i Beyt'ine salatın getirildiği ve dini ritüellerin icra edildiği mekan olan “cemevi de mescittir ve dolayısıyla da ibadet mekanıdır” şeklinde bir değerlendirme de bulunabilir.

2. Cemevlerinin Dini ve Sosyal Fonksiyonları

Cemevleri ve cemlerin pek çok dini ve sosyal fonksiyonları mevcuttur. Bunların bazıları ana başlıklar halinde şu şekilde ele alabiliriz.

a. Kimlik İnşa Edici İşlev

Kimlik, bir bireyi veya toplumu diğerlerinden ayıran ya da ortak kılan nitelikler, öznel değerler ve ilişkiler bütünü; bir başka deyişle, bir özdeşlik ya da farklılık tanımlaması, bir aitlik problemidir. Kimliği, birliktelik-ayrıcılık çatışmasından doğan bir kavram olarak ele alırsak, mekân bu ayrımı oluşturan fiziksel sınırların içinde kalanların yaşam alanıdır. Bu anlamda mekânlar, belleğin içinde saklanan bilgiye göre şekillenen nesnelere dir. Duvarların ardında sadece yaşamak için oluşturulmuş bir boşluktan öte, sosyal hayatta oluşturulan geleneklerin, alışkanlıkların kısaca toplum bilgisi ve deneyimi sıkıştırılan yaşam boşluklarıdır (Asiliskender, 2006:3). Kimlik olgusunu fiziksel mekânla ilişki içinde kavramsallaştırma yönündeki çalışmaların büyük bölümü “kendileme” (appropriation), “yer kimliği”, “mekân duygusu”, ya da “köklülük”, “yere bağlılık” ve “mekâna bağlılık” gibi tanımlamalar çerçevesinde oluşmuştur. Mekân, insanın yoğun deneyimlerine sahne olan ve her birey için ayrı, öznel anlamlar taşıyan, kişinin yaşamını dolaysız olarak etkileyen ve biçimlendiren, bu nedenle de sosyal, duygusal ve davranışsal planda sembolik anlamlar taşıyan fiziksel birimler anlamına gelmektedir. Bu anlamda mekân kimliği, insanın doğal ve yapılandırılmış çevreyle, fiziksel dünyayla ve başka insanlarla ilişkilerinde tercihleri, beklentileri, duyguları, değerleri ve inançları tarafından belirlenen, yerin ve kişinin kimliğini yapısında birleştiren karmaşık bir örüntü olarak tanımlanmaktadır (Göka, 2010:137-138). Bu psikolojik yapının merkezinde “ait olma” yatmaktadır.

İnsanlar “kendileme” süreci yoluyla yaşantılarını ve çevresindeki mekânı da kendileştirir. İnsanlar mekânlarla bir ilişki kurmakta, onlara bağlanmakta ve kimliklerini onlarda oluşturmaktadırlar. Bu mekânlar bir yandan insanın kimliğini yansıtırken, öte yandan kimliğin sürekliliğini sağlayıcı bir etkiye sahip olur (Göregenli, 2005:15).

Dinin işlevleri arasında kimlik kazandırma, kimliklendirme, bir varlık bilinci kazandırma, aidiyet bilinci verme, birlikte var ve taraf olmanın olduğu bilinmektedir. Dini inanç ve uygulamalar, birey ve gruplar için kimlik kalıpları meydana getirirler (Okumuş, 2010:76). Yine mekânların inşa süreçlerinin toplumsallık, iktidar ve politikayla da ilişkili olduğu

sosyalbilimciler tarafından belirtilmektedir (Alkan, 2009:7). Bu anlamda mimari ürün, fiziksel sınırlarının dışındaki "öteki"lere bir birliklilik tanımlaması yapmasının ötesinde, toplumsal olarak bir yönetim erkinin ya da toplum içindeki erk sahibi bireyin kendini ve gücünü ortaya koyduğu bir semboldür. Mekânları müntesiplerine/ paylaşılanlarına anlamlı kılan, o mekâna yüklenmiş anlamların kesişme noktasıdır. Farklı zaman dilimlerinde üzerinde yaşayanların uzaysal birleşme noktası; mekânsal bir ortaklıktır. Mekân, aynı zamanda, toplumların kendilerinden sonra yaşayacaklara anlatmak için üzerinde mimari üretimde buldukları özel bir inşa sahası, aynı toprak parçasını farklı zaman dilimlerinde paylaşanlara kimlikleri anlatan ve sürekliliğini sağlayan bir fenomendir. Zaten dini inançlarla, onun bir ifade şekli olan ibadetler, birbiri ile sıkı bir ilişki içindedir. İbadetlerin yapıldığı ve insanların sosyolojik anlamda kendi kimliklerini gösterdikleri, oluşturdukları mekânlar da en azından bütün semavi dinlerde zorunlu olarak var olmuştur. Kendileriyle mülakat yaptığımız dedelerin de cemevlerinin sosyal fonksiyonları olarak; “kulluk bilincinin diri tutulması, insanların bu mekânlar etrafında bir cemaat oluşturması ve burada yapılan dini ibadetlerin daha hedefe erdirici olduğunu” ifade etmeleri, cemevi mekânının kimlik sağlayıcı işlevini göstermesi bakımından önemlidir. İbadet olmadan bir dinin varlığını sürdürebilmesi oldukça zordur. Bu bakımdan sosyologlar, ibadet olmadan yani dinin pratik yönü, amel tarafı bulunmadan bir inancın varlığını sürdürebileceğine şüphe ile bakmaktadırlar. Din sosyolojisi bakımından ibadetin birleştirici ve bütünleştirici fonksiyonu, yani cemaat teşkil edici tesiri önemli bir husustur. İşte ibadet, dini inancın canlılığın korunması, devamı ve artırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Zihni bir nitelikte olan inanç, daha geniş bir cemaat içinde ayrılma ve farklılaşma sebebi olduğu halde, ibadet, dini grubu kaynaştırmaya, birleştirmeye ve geliştirmeye yarar. Morice Goguel da ibadetin, dinin ifadesi olmak bakımından sembolik bir fonksiyona sahip olması, onu ifa edenlerde dini duyguları besleyip geliştirmeye yaraması itibarıyla didaktik bir fonksiyon görmesi ve kutsalla bağ kurulmasını, onunla teması sağlaması bakımından mistik bir fonksiyona sahip olması bakımından ibadetin üçlü bir fonksiyonu olduğunu belirtir (Günay, 2001:226,228).

Mekânın kurgusallığı zamanla yakından bağıntılıdır. Zaman, mekânı şekillendirmekte, giydirmekte ve anlam kazandırmaktadır. Mekân kendine meşruiyet kazandırmak zorunda bulunmakta ve kendi geleceği vaatlerine bağlı konumda yer almaktadır. Fiziki mekân açısından değerlendirildiğinde var olan herhangi bir yer, bu mekânı tanımlayanların, çoğu kez bilinçsizce ve farkında olmadan kullandıkları

dil sayesinde mekânsallaşmaktadır. İkinci olarak, var olan herhangi bir yerin dil aracılığıyla mekânsallaşması o yerin toplumsal, sınıfsal, bilimsel ve hiyerarşik düzenlemesi ile iç içe bulunmaktadır. Mekân sosyolojisine önemli katkılar yapan Simmel'e göre boş bir mekâna anlam kazandıran toplumsal etkileşimlerdeki mekânsal biçimlerin beş temel özelliğidir. Bu özellikler; mekânın eşsiz ya da biricik niteliği, mekânın mekânsal olarak çerçevelenmiş parça ve etkinliklere bölünebilme biçimleri, toplumsal etkileşimlerin mekân içine yerleştirilebilme düzeyi, kentteki yakınlık/uzaklık derecesi ve görme duyusunun rolü, konumların değişme olanağı ve yabancıların varlığıdır (Kolukırmık, 2010:92).

1950'lerden itibaren Aleviler çeşitli sebeplerle Türkiye'nin farklı şehirlerine ve Avrupa ülkelerine göç etmeye başlamışlardır. Sonraki süreçte göç dalgalarının artmaya başlaması ve Alevilerin buldukları yerlerde hatırı sayılır bir nüfusa ulaşmalarının bir sonucu olarak, öncelikle temel dini pratiklerin yerine getirildiği cemevleri, daha sonra ikinci ve üçüncü kuşakla birlikte ise çevresindeki yapılanmalarla bir bütün oluşturan kurumsal dernek ve vakıflar inşa edilmiştir. Bu cemevleri ve cemlerin din hizmetleri dışında üstlendikleri sosyal, kültürel ve eğitsel fonksiyonları sayesinde hem dini ve sosyo-kültürel eğerlerin korunması ve yaşatılması hem de Alevilerin buldukları yerlerde kendi kimliklerini korumalarına yardımcı olmuştur.

1990'lı yıllarda Alevilik üzerine gelişen tartışmalar, Aleviliğin yeniden nasıl inşa edileceği, modern ya da modern ötesi olarak adlandırılan dönemde nasıl bir kimlikle temsil edileceği ve bu kimliğin siyasallaştırılması sorunları çerçevesinde belirlemiştir. Bu nedenle Alevi kimliğinin yeniden inşa faaliyeti siyasal merkezler ve akımlarca yoğun bir ilgiye mazhar olarak politik ve ideolojik bir keşif konusu olmuştur. Cemevleri, kent Aleviliğinin mekânları olarak 1990'lı yıllarda hızla ortaya çıkan yapılardır. Bu bağlamda cemevleri ve cemler Alevi kimliğinin tarihi kökleriyle bağını kurmak, kimliği yeniden inşa etmek gibi önemli fonksiyonları yerine getirmektedir. Yani cemevleri, sosyal inşalar olup, çeşitli sosyal, politik ve tarihi süreçlerin ürünü olarak biçimlenmiş, gelişmiş ve sürdürülen yapılardır. Zaten fiziksel çevre, hem doğal hem de inşa edilen, her zaman insan müdahaleleri ve algıları tarafından şekillenir, bu sosyal ilişkilerin dışında anlaşılabilir (Buz, 2011:561). Sonuç olarak, Aleviler için cemevleri aidiyet üretebilme ve kültürel sınır belirleme alanı olmuş durumdadır. Bourdieu bağlamında düşündüğümüzde mekânın bu özelliği "iktidar mekânı" anlamına gelmektedir. Nitekim Bourdieu'ya göre, kimlik mekânları gerçekte sosyal habituslar olarak işlev yüküldürler. Dahası alan kavramıyla yapılacak bir

analizin, zorunlu ve birbirleriyle ilişkili olan üç temel adımından bahsedilebilir. Birincisi alanın konumunu çözümlenmede kullanılan iktidar alanı, ikincisi rakip toplumsal fail ya da kurumların işgal ettikleri konumlar arasındaki nesnel yapı ve üçüncüsü toplumsal failerin ekonomik uzlaşma üzerindeki farklı habituslarıdır. Bu alan içerisinde cereyan eden ilişkiler temelde toplumsal analizi mümkün kılan açıklayıcı bir işlev yüküldür (Kolukırık, 2010: 92). Nitekim Tunceli Alevileri arasında cemevine sahip olma, kültür ve kimliğe sahip olma hali olarak kabul edilmesi gerektiği şeklindeki açıklamalar mekân üzerinden kurulan aidiyeti göstermesi bağlamında dikkate değerdir. Cemevlerine giden ve çoğunlukla elli yaş üzerinde bulunan katılımcıların cemevine sahip çıkması yanında, cemevine gitmeyen gençlerin de aynı istekte bulunmaları dini olmaktan çok kültürel bağların derinliğini göstermektedir. Görüşülenler için kutsal olarak görülen cemevi, kimliklerin açığa vurulduğu ve rahat hareket edilen bir alana karşılık gelmektedir.

b. Dinsel İşlev

Her şeyden önce günümüzde cemevleri, Alevi topluluğunun dini hayatının merkezi sayılmakta, onların hayatına yön veren, anlam kazandıran, Tanrı ile buluşma, iletişim kurma ve ibadet yeri olarak işlev görmektedir. Aleviliğin temel kutsal ritüeli olan Cem bu yolla icra edilir. Bu ibadet uygulaması Alevilik inancının en önemli unsurudur. Cemevleri Alevi vatandaşların bir araya geldiği, toplu olarak ibadet ettikleri bir mekân haline gelmiştir. Özellikle büyük şehirlere yapılan göçler beraberinde Alevilerin ibadet yapma istekleri cemevlerinin yapılmasında en büyük etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bugün cemevlerinin en önemli fonksiyonu cem ayininin buralarda toplu olarak yapılmasıdır. Cemevlerinde özellikle Alevilik inanç ve öğretilerinin benimsenmesi, toplum tarafından kabul görmesi, bireylerin yetişmesi için çeşitli zamanlarda seminer, konferans, sempozyumlar düzenlenmektedir. Alevilik inanç ve öğretileri canlı tutulmaya çalışılmaktadır. Dini ve milli günlerde günün önemini anlatan etkinlikler düzenlenmektedir.

Cemevleri, vefat eden insanlara cenaze hizmetlerinin yapıldığı, gasilhane ve morgların bulunduğu, cenaze namazlarının dede tarafından kılındığı merkezler haline gelmiştir. Alevi vatandaşlar kendi inanç ve gereklerine göre yıkanmakta, namazı kılınmakta ve defnedilmektedir.

c. Sosyo-Kültürel İşlev

Cemevinde gerçekleştirilen ritüel ve anlatılar inanca, tarihe ve gündelik yaşama ilişkin bilgiler de içermektedir. Bu anlamda cemevleri Alevilerin toplumsal yapıları gereği başka eğitim kurumlarından yoksun bulunan Aleviler için eğitim kurumu işlevi görmektedir. Geleneksel kır yapılanmasında buldukları toplum içinde nisbeten daha eğitilmiş ve bilgili olan dedeler cemevlerinde sundukları bilgilerle uzun süre bu eğitimsel işlevi yerine getirmişlerdir. Musahip edinme, toplumsal birlik ve dayanışmanın sağlanması, bireylerarası anlaşmazlıkların giderilmesi gibi sorunların çözüme kavuşturulması bakımından cemevi önemli bir sosyo-kültürel hizmet vermektedir. Cemin başlangıcında dargın olanların sorulması ve varsa onların barıştırılmasını sağlanması, topluluğun sorunlarını ifade edebilmesine, haklarını arayabilmesine ve düşüncelerini ve inançlarını paylaşabilmesine imkânının sağlanması, grubun sosyalleşmesi açısından elzem görünmektedir.

d. Hukuki İşlev

Alevilik ve Bektaşilik'te cem, aynı zamanda adli fonksiyonu da yerine getirir. Cem'de dede ya da baba, halkın sorunlarını dinler ve çözümler getirir; küskünleri, dargınları barıştırır. Suç işleyenler ya da başkaları bilmemekle birlikte kendi vicdanlarına borçlu düşenler, üyelerinin tekke büyüklerinin oluşturduğu cem mahkemesi tarafından cemaatin huzurunda yargılanır, suçları kanıtlanırsa uygun cezaya çarptırılır. Bu anlamda cemlerin iki amacı bulunmaktadır. Birincisi; insanların bir yıl içerisinde yaptıklarıyla hesaplaşarak, bir anlamda yaptıklarının muhasebesini dede ve toplum huzurunda vermesi, ikincisi; suç işleyenlerin topluluk karşısında yargılanmalarıdır. Ölmeden önce ölmek, hesaba çekilmeden önce hesabını vermek, ulu divana alını açık yüzü ak olarak gitmek ve kul hakkıyla gitmemek esastır. *“Kul kuldandan razı olursa Allah da kuldandan razı olur ve döktüğünüz varsa doldurun, ağlattığınız varsa güldürün”* ilkesi gereğince, nefsi için ailesini boşayanlar, yalancı şahitlik edenler, hırsızlık yapanlar, haram kazanç sağlayanlar, vatan borcunu ödemeyenler, atasına evlatlık görevi yapmayanlar, komşusuna zarar verenler, dedikodu edenler, adam öldürenler, can incitenler, verdiği karardan dönenler, kısaca zararlı işler yapan kişiler yargılanıp cezalandırılırlar.

Halk mahkemesi olarak algılanan cem mahkemesinin verdiği en ağır ceza toplum dışına çıkarma(düşkünlük)dır. Günümüzde hukuk sistemi cem törenlerinin bu özelliğini ortadan kaldırmışsa da, sembolik nitelikte bile

olsa uygulanmasıyla birlikte yukarıda bahsedilen daha birçok nitelik nedeniyle cemevleri Alevi topluluğu için hala önemlidir.

e. Sosyal-Yardımlaşma ve Dayanışma İşlevi

Alevi topluluğuna mensup kişilerin bir araya gelmelerini sağlayan cemevi ve cemler, inananlar arasında birlik ve beraberliğin meydana gelmesinde, birbirlerinin durumlarından haberdar olmalarında önemli bir rol oynadığı görülmüştür. Cemevlerinde sosyal yardımlaşma ve dayanışma sağlanmakta, ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçları giderilmeye çalışılmaktadır. Fakir öğrencilere burs verilmekte, dershaneye gidemeyen öğrenciler için hazırlık kursları düzenlenmekte, önceden tespit edilen ailelere erzak ve giysi dağıtımı yapılmakta, çocuklar için sünnet merasimleri düzenlenmekte, evlenemeyen genç çiftlere maddi manevi yardımlar yapılmakta, hasta ve doktora gidecek parası olmayanlara bedava sağlık hizmeti sunulmaktadır.

Cemevleri bünyesinde bulunan aşevlerinde haftanın belirli günlerinde fakir ve yardıma muhtaç insanlara yemek dağıtımı yapılmaktadır. Alevi vatandaşlar lokmalarını, kırk yemeklerini, kurban yemeklerini ihtiyaç sahiplerine bu sayede ulaştırabilmektedir. Bu da toplumsal dayanışma ve birliği sağlamaktadır.

f. Eğitim İşlevi

İnsan ömrünün her dönemini içine alan eğitim faaliyetlerini kurumlarla sınırlandırmak mümkün değildir. Eğitim, sadece okullarda yapılan bir etkinlik ya da hayatın belli devrelerine has bir faaliyet olmayıp, hayat boyu devam eden bir süreçtir. Uygulanışı eskiye dayanan yaygın eğitim, okullarda yapılan örgün eğitimin dışında toplum bireylerinin gerek dini ve gerekse sosyo-kültürel eğitiminin yerine getirilmesine yardımcı olmak üzere değişik mekanlarda yapılan etkinliklerin bütünü olarak tarif edilmektedir (Yılmaz, 2013:128). Bu anlamda günümüz Alevi toplumunda din eğitimi cemevleri vasıtasıyla müntesiplerine verilmektedir. Alevilerin kırsal ve sözlü bir kültürden gelmeleri ve bu anlamda çeşitli sorunlar yaşamaları onların eğitime büyük önem vermelerine neden olmuştur. Kendileriyle görüştüğümüz dedeler de Hacı Bektaş Veli'nin eğitim konusundaki görüşlerini belirterek eğitimin önemini ifade etmişlerdir. Gerçekten de Hacı Bektaş-ı Veli, şeriatın ikinci makamı olarak ilim öğrenmeyi göstermekte, diğer İslam şartlarını bunun ardından anmaktadır. O, "Bütün nesnelere can ile, can ise bilgi ile dirilir"

ve yine, “o halde, bir kişide akıl, marifet, ilim olmasa Hakk’tan yana nasıl yol alıp, yolunu nasıl görecektir. Ve eğer alimler olmasa Allah’a giden yolu kim, nasıl fark edebilirdi”(Gündoğdu, 2007: 172). diyerek eğitimin önemini belirtmiştir.

Günümüzde örgün eğitim kurumlarında verilen din eğitiminin ve öğretiminin dışında, kültürel değerleri yetişen nesle kazandırmak, bağlularını din konusunda aydınlatmak, onları batıl inanç ve hurafelerden arındırmak, dinin kardeşlik, hoşgörü gibi ilkelerini bireylerine kazandırmak ve Alevi ritüellerinin doğru olarak yerine getirilmesine yardımcı olmak üzere cemevlerinde eğitimler verilmektedir. Cemevlerinde verilen eğitim yoluyla yaş, bilgi düzeyi, öğrenme isteği, cinsiyet ve daha başka özellikleri bakımından birbirinden farklı kişi ve gruplardan oluşan önemli bir kitleye hitap edilmektedir. Sosyal hayatta ortaya çıkan dini, sosyal ve ahlaki nitelikli bireysel ve toplumsal ihtiyaçların karşılanması cemevleri vasıtasıyla olmaktadır. Cemevleri, bireyleri dini ve ahlaki konularda bilgilendirmekte, inanç ve yaşantıların sağlıklı bir şekilde yapılmasına yardımcı olmakta ve topluluğu din konusunda aydınlatmaktadır. Kısacası okul dışı eğitimi olarak da tanımlanabilen bu eğitim faaliyeti, okullarda verilen örgün eğitim gibi etkili ve fonksiyoneldir.

Sonuç olarak, günümüzde cemevleri, eğitim merkezleri konumuna gelmiştir. Öyle ki, on iki hizmet sahiplerinin yetiştirildiği, dede adaylarının eğitildiği, Alevilik inanç ve kültürel tarihinin incelendiği ve yeni yetişen nesillere aktarıldığı; ayrıca bağlama (yöre deyiimiyle saz), semah, İngilizce, Almanca, bilgisayar, okuma-yazma, dikiş-nakış, el sanatları, tiyatro vb. kursların düzenlendiği mekânlar haline gelmiş bulunmaktadır.

Sonuç

Kentin sahip olduğu kültürel zenginlik, yaşam tarzı çeşitliliği, eğitim ve istihdam imkânlarının çekiciliği Alevi topluluklarını da etkilemiş ve yerleşik yaşama ait pratikler Alevi kültürünü etkisi altına almaya başlamıştır. Bu bağlamda Alevi kimliğinin tarihi kökleriyle bağını kurmak, kimliği yeniden inşa etmek, eğitim vermek, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamak, topluluk arasındaki hukuki problemlere çözüm getirmek, sosyo-kültürel ve dini hizmet vermek gibi önemli fonksiyonlarını yerine getiren Cemevleri ve cemler, kent Aleviliğinin mekânları olarak yirminci yüzyılın son dönemlerinde hızla ortaya çıkmıştır. Nitekim, sosyal hayatın işleyişi cemevi ve onun çevresinde

şekillenir. Burada çift yönlü bir etkileşim söz konusudur: Toplum kendisine şekil verecek mekânizma olan ve bireysel ihtiyaçlara bağlı olduğu kadar, erkin hedeflerine bağlı olarak biçimlendirilen cemevini inşa eder ve faaliyete geçirir, sonra aynı mekânizma da toplum dokusu üzerindeki yapıcı etkisini göstermeye başlar. Bu bağlamda bir ibadet yeri/mabedi olan cemevi ve cemler Alevi kimliğinin inşa edildiği ve sosyal hayatın beslendiği temel kaynaklar olarak olarak vazife görmeye devam etmektedirler.

Kaynakça

- Alkan, Ayten. “ Giriş: Cinsiyet Dinamiklerinin Peşinden Mekânın İzini Sürmek”, Cins Cins Mekân (Der. Ayten Alkan), Varlık Yayınları, İstanbul 2009, ss. 7-35.
- Asiliskender, Burak, “Kayseri Eski Kent Merkezi’nde Cumhuriyet’in İlanından Günümüze Mekân ve Kimlik Deneyimi” *EÜFBED*, 22 (1-2), Kayseri 2006, ss.203-212.
- Birge, Jonh Kingsley, *Bektaşilik Tarihi*, Ant Yayınları, İstanbul 1991.
- Buz, Sema, “Tunceli/Dersim’de Kadınların Gündelik Yaşam Deneyimleri Çerçevesinde Toplumsal Cinsiyet ve Mekân İlişkisi”, *Herkesin Bildiği Sır: Dersim* (Der. Şükrü Aslan), İstanbul 2011, ss. 561-573.
- Canatan, Kadir, *Din ve Laiklik*, İnsan Yayınları, İstanbul 1997.
- Çelebi, Elvan, *Menakbu’l Kudsiyye Fi Menasibi’l- Ünsiyye (Baba İlyas-ı Horasani ve Sülalesinin Menkabevi Tarihi)*, (Haz. İsmail E. Erünsal-Ahmet Yaşar Ocak), Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul 1995.
- Çınar, Erdoğan, *Aleviliğin Gizli Tarihi*, Kalkedon Yayınları, İstanbul 2007.
- Eröz, Mehmet, *Türkiye’de Alevilik-Bektaşilik*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.
- Eyüboğlu, İsmet Zeki, *Günümüzde Alevilik*, Pencere Yayınları, İstanbul 1997.
- Göka, Erol, *Türk’ün Göçebe Ruhu*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.
- Göregenli, Melek., *Çevre Psikolojisinde Temel Konular*, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir 2005
- Güç, Ahmet, “Yeryüzünde Üç Büyük Mescid”, C.5, S.5, Y.5, *UÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa 1995, ss. 267-274.

- _____, Dinlerde Mabed ve İbadet, Düşünce Yayınları, İstanbul 2011.
- Günay, Ünver, *Din Sosyolojisi*, İnsan Yayınları, İstanbul 2001.
- Gündoğdu, Cengiz, *Hacı Bektaş-ı Veli- Öğretisi ve Takipçileri Hakkında Metodik Yeni Bir Yaklaşım*, Aktif Yayınevi, Ankara 2007.
- Hamidullah, Muhammed, *İslam Müesseselerine Giriş*, (Çev. İhsan Süreyya Sırma), Beyan Yayınları, İstanbul 1992.
- Helvacıoğlu, Banu, Mekâna Sığmayan Ankara'da Mekân Nasıl Yaşanmakta? *Kültür ve Modernite* (içinde) (Der. G. Pultar, E. O. İncirlioğlu, B. Akşit), Tetragon Yayınevi, İstanbul 2003.
- İbn Manzur, *Lisanü'l Arab*, Beyrut ts. III, 1410/1990.
- İslam Ansiklopedisi, "Cami Mad.", *Diyanet Vakfı Yayınları*, C.7, İstanbul 1993, ss.46-56.
- İslamoğlu, Mustafa, *Hayat Kitabı Kur'an*, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2010.
- Keskin, Y. Mustafa, *Kentleşme Sürecinde Alevilik*, İstanbul 2009.
- Keskin, Y. Mustafa, *Değişim Sürecinde Kırsal Kesim Aleviliği: Elazığ Sünköy Örneği*, Ankara 2004.
- Kolukırık Suat, "Mekân, Kültür Ve Kimlik: Isparta Tahtacılarında Mekânın Sosyal Anlamı", *ZfWT Journal of World of Turks*, Vol. 2, No. 2, Almanya 2010, ss. 87-100.
- Okumuş, Ejder, *Toplumsal Değişme ve Din*, İnsan Yayınları, İstanbul 2010.
- Özmen, İsmail, *Simgeler ve Rıza Kenti: Alevilik/Bektaşilik*, C.1, Parşömen Yayıncılık, İstanbul 2010.
- Sarıkaya, Mehmet Saffet, *İslam Düşünce Tarihinde Mezhepler*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2011.
- Sofuoğlu, Cemal - İlhan, Avni, *Alevilik-Bektaşilik Tartışmaları*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2005.
- Türkçe Sözlük, (Haz. Şükrü Haluk Akalın), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.
- Türkdoğan, Orhan, "Bedri Noyan'la Bektaşilik Üzerine", *Türk Yurdu*, Alevilik Özel Sayısı, C.4, S.88, 1994
- Üzüm, İlyas, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*, İsam Yayınları, İstanbul 2007.

- Yayla, Atilla, “Din Özgürlüğü ve Cemevleri” *Zaman Gazetesi*, 20 Temmuz 2012.
- Yıldırım, Ergün, *Yeni Türkiye'nin Yeni Aktörleri Ak Parti ve Cemaat*, Hayat Yayınları, İstanbul 2011.
- Yılmaz, Kamil, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1994.
- Yılmaz, Hüseyin, *Din Eğitimi ve Sosyal Barış*, İnsan Yayınları, İstanbul 2003.
- Zelyut, Rıza, *Öz Kaynaklarına Göre Alevilik*, Karacaahmet Sultan Derneği Yayınları, İstanbul 2002.

Kaynak Kişiler

- Ali Ekber Yurt, 1976 Hozat doğumlu, Üniversite mezunu.
- Mayil Mayiloğlu, 1953 Ovacık doğumlu, Lise mezunu.
- Vahit Er, 1945 Elazığ doğumlu, ortaokul mezunu.